

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. – К.: Київ. ун-т, 1970. – 305 с.
2. Михайлюк В. Українська мова професійного спілкування // Дивослово. – 2004. – № 4. – С. 33–35.
3. Симоненко Т. Ефективні форми та засоби контролю в роботі над формуванням професійної комунікативної компетенції студентів-філологів // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 5. – С. 51–54.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
5. Тоцька Н. Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів // Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 62–65.

УДК 372.461:81'233

Бородіна Н.С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗАСВОЄННЯ СТУДЕНТАМИ-ФІЛОЛОГАМИ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Психологічні засади фахової підготовки студентів-філологів, формування їх професійного мовлення є однією з актуальних проблем. Професійне мовлення починає формуватись у вищому навчальному закладі і потреба в ньому поряд із потребою в діяльності, праці є визначальною у становленні особистості майбутнього спеціаліста, тому одним із показників сформованої культури мовлення вчителя-філолога, на нашу думку, є володіння ним професійною лексикою. Процес її засвоєння включає психологічні чинники, серед яких можна виділити пам'ять, мислення, мотиви, увагу, уяву, процес засвоєння, мовлення та його фізіологічні механізми. Урахування їх допоможе знайти оптимальні шляхи, методи і прийоми глибокого оволодіння студентами-філологами професійною лексикою, формування вмінь вільного оперування нею, підвищення рівня культури професійного мовлення вчителя-філолога, виявити труднощі і мотивувати основні їх причини. Тому **метою** нашої статті є визначення психічних механізмів, психологічних чинників та загальних закономірностей процесу засвоєння понять і термінів з лінгводидактики, а також всебічний аналіз процесу навчання студентів як особливого виду людської діяльності.

Уперше проблему студентського віку як особливої соціально-психологічної і вікової категорії почали розглядати в психологічній школі Б.Ананьєва. У працях Б.Ананьєва, Н.Кузьміної, Ю.Кулюткіна, П.Просецького, В.Сластьоніна, В.Якуніна та ін. студент характеризується як особливий суб'єкт навчальної діяльності з психологічного й психолого-педагогічного поглядів. У студентському віці будується власний спосіб життя, відбувається вибір і отримання професії, засвоєння професійних ролей. Урахування цих особливостей має бути покладене в основу ставлення викладача до кожного студента як до партнера педагогічного спілкування, суб'єкта навчальної діяльності, особистості, яка зацікавлена в отриманні професійних знань і умінь. “Студентство об'єднує людей, які цілеспрямовано, систематично оволодівають професійними знаннями й навичками. Як соціальна група воно характеризується професійною спрямованістю, сформованістю стійкого ставлення до майбутньої професії, що, в свою чергу, є результатом правильності професійного вибору, адекватності й повноти уявлень студента про обрану ним професію” [8: 183].

Рівень уявлень студента про професію, зазначає І.Зимня, безпосередньо співвідноситься з рівнем його ставлення до навчання: чим менше студент знає про професію, тим менш позитивним є ставлення до навчання [8]. Отже, в оволодінні студентами професійними знаннями і відповідною термінологією велику роль відіграє ступінь розуміння ними специфіки обраної професії, її соціальної ролі та призначення. Сприяє цьому

розумінню моделювання професійних ситуацій на заняттях (у формі ділової гри), проходження різних видів педагогічної практики в школі тощо.

Важливу роль у навчальній діяльності студента і засвоєнні ним професійної лексики відіграють мотиви. Розкриття їх має вирішальне значення для організації учіння студентів, оскільки мотивацію ми розглядаємо не тільки як умову ефективного навчання, а й як важливий чинник розвитку особистості майбутнього фахівця. Мотив – “спонукальна причина дій і вчинків людини” [3: 217], тобто це те, що визначає, стимулює, спонукає людину до виконання якоїсь дії, що є складовою частиною певної діяльності. Навчальну діяльність студентів, вважає І.Зимня [6], переважно характеризують два типи мотивів – мотив досягнення мети і пізнавальний мотив. Основними мотивами засвоєння лінгводидактичної лексики студентами-філологами є, на нашу думку, формування власної професійної компетентності, підготовка до майбутньої професійної діяльності та пізнання світу, нового, інтерес до знань, тобто пізнавальні мотиви. Але поряд з основними мотивами виступають й інші, другорядні: мотив самоідентифікації, мотив виконання обов’язків, авторитету, незалежності, матеріальний, соціальний та ін. Звичайно, значення для студента-філолога того чи іншого мотиву залежить від багатьох чинників: віку студента, його розумових здібностей та інтелектуального розвитку, суспільних та соціальних умов, у яких проходить навчання, професійної майстерності викладача; соціальної перспективи навчання. Невипадково підвищення мотивації навчання є одним із засобів інтенсифікації навчального процесу.

Безпосередньою метою навчальної діяльності студентів у вищому закладі освіти є набуття, засвоєння професійно орієнтованих знань, умінь і навичок, тому центральним поняттям, що характеризує навчальну діяльність студентів, є процес засвоєння. На сучасному етапі розвитку педагогічної психології під засвоєнням розуміється “пізнавальна діяльність, спрямована на оволодіння поняттями та їх системами, уміннями й навичками, діями та операціями і включає цілий ряд психічних процесів – сприймання, пам’ять, мислення, а також пов’язана з такими сторонами особистості, як її почуття і воля, нахили і здібності, пізнавальні інтереси тощо” [8: 38].

При дослідженні процесу засвоєння знань, як підкреслюють Н.О.Менчинська і Д.М.Богоявленський, “маємо справу з потрійним родом явищ: по-перше, із самими знаннями, тобто з продуктом, результатом, сформованим у ході навчання; по-друге, з мисленнєвим процесом, за допомогою якого досягається той чи інший результат, і, по-третє, з певними якостями мисленнєвої діяльності студента, сформованими в його життєвому досвіді в умовах виховання й навчання” [1: 7].

Засвоєння професійної лексики студентами-філологами визначається як об’єктивними факторами (специфіка навчального матеріалу, майстерність викладача тощо), так і цілим рядом індивідуальних особливостей студента, як-от: сформованість у нього певних навчальних умінь, загальний рівень інтелектуального і психічного розвитку та ін. Через те поняття засвоєння розглядається нами у тісному зв’язку з розумовим, тобто інтелектуальним розвитком. У процесі засвоєння здійснюється не лише кількісне збільшення, розширення обсягу знань, а й якісна перебудова розумових операцій і способів діяльності, за допомогою яких набуваються знання. Таким чином, процес засвоєння лінгводидактичної термінології студентами-філологами складається з ланцюга мисленнєвих дій: 1) сприймання терміна органами чуття; 2) усвідомлення терміна через засвоєння й усвідомлення поняття, його складу і структури; 3) запам’ятовування терміна; 4) відтворення, тобто вживання терміна під час різних видів професійної мовленнєвої діяльності.

Значна частина професійних лінгводидактичних термінів засвоюється студентами під час лекції, тому цікавою вважаємо думку про те, що існують три рівні розуміння студентами усного мовлення: 1) поверховий (слухач має лише загальне уявлення про предмет висловлювання); 2) розуміння змісту повідомлення; 3) розуміння основної думки мовленнєвого повідомлення [6]. Володіння другим і третім рівнями розуміння забезпечить

якісне засвоєння лінгводидактичної лексики студентами-філологами і подальше відтворення її в професійному мовленні.

Навчальна діяльність студента характеризується тісною взаємодією мотиваційної сфери й інтелектуального, розумового розвитку. Засвоєння лінгводидактичної лексики будується на інтелектуальному розвитку студента і водночас є рушійною силою цього процесу. Основними складовими інтелектуальної діяльності студента є сприймання, зосередженість, пам'ять, мислення, уява, увага, які пов'язані між собою та базуються на розвиткові його певних психічних можливостей. У становленні особистості майбутніх учителів-філологів визначальну роль відіграють освіта (об'єм засвоєних знань, загальний рівень інформації) і навчання, тобто діяльність, спрямована на засвоєння знань, умінь і навичок. Саме тому в структурі інтелекту вагоме місце посідають мислення та пам'ять. "Акт мислення – єдність знань, досвіду, інтелектуальних дій та власного ставлення до певної діяльності, бо мислить не просто мозок, а жива істота" [4: 139]. Поділяючи погляди Б.Ананьєва, Д.Дубравської, І.Зимньої, Г.Костюка та ін. на мислення, ми вважаємо, що основними його видами під час навчальної діяльності в студентському віці є *теоретичне* (вирішення проблем на основі наявних знань у вигляді понять, суджень, логічних висновків за допомогою внутрішнього мовлення) і *абстрактне (понятійне)* (існує у вигляді абстрактних понять і суджень і супроводжується мовленням). В основі абстрактного мислення лежать логічні операції та поняття. Оскільки студенти 3 і 4 курсів вже набули досить високого рівня умінь міркувати і робити умовисновки, на заняттях з методики вони вільно оперують процесами індукції і дедукції, цілеспрямовано розгортають складну систему суджень, свідомо аналізують основи своїх умовиводів під час роботи над лінгводидактичною термінологією. Цей вид мислення супроводжується мовленням, тому ще називається словесно-логічним. Теоретичне мислення – це вирішення проблеми на основі наявних знань у вигляді понять, суджень, логічних висновків, що відбувається за допомогою внутрішнього мовлення, подумки.

Більшість лінгводидактичних термінів є назвами абстрактних понять (*комунікативна компетенція, методи навчання мови, орфографічна пильність* тощо), тому саме студентський вік є найбільш сприятливим для професійного навчання і засвоєння професійної, зокрема лінгводидактичної термінології, оскільки в цей період життя людини змінюється співвідношення пам'яті і мислення, підвищуються довільна увага, просторова уява, здатність усвідомлювати абстрактні поняття, свідомо довготривала пам'ять, стабілізується спостережливість, загальний інтелектуальний розвиток.

Будь-яка система професійних знань передбачає формування системи наукових понять, тому процес засвоєння лінгводидактичного терміна нерозривно пов'язаний з опрацюванням певного лінгводидактичного поняття. Перш ніж оволодіти будь-яким професійним терміном, студент засвоює, усвідомлює певне професійне поняття, назвою якого виступає цей термін, відтак важливе значення має те, які чинники регулюють процес засвоєння понять у студентському віці. У дослідженнях Г.Костюка, О.Леонтєва, Н.Менчинської, Д.Богоявленського та ін. з'ясовуються закономірності, послідовності, умови формування понять у процесі навчання. Оскільки засвоєння знань є складною цілісною пізнавальною діяльністю, що визначається сукупністю різних умов, то й процес засвоєння понять і термінів розглядається з урахуванням цих умов.

Великого значення для оволодіння професійною лексикою має процес формування уваги. Увага виявляється у спрямованості та зосередженості на певний об'єкт. Ми поділяємо думку І.Зимньої, що увага виявляється не сама собою, а у зв'язку з іншими психічними процесами – відчуттям, сприйняттям, пам'яттю, мисленням [7].

Важливу роль у процесі засвоєння студентами лінгводидактичної термінології відіграє й робота пам'яті. Для засвоєння лінгводидактичної лексики студентами велике значення має рівень розвитку у них довготривалої пам'яті, що обумовлює запам'ятовування професійних лексичних засобів і подальше їх використання під час професійної діяльності. Отже, під час роботи над лінгводидактичною термінологією на заняттях з методики мови

потрібно враховувати, що для надійного довготривалого запам'ятовування необхідно спиратися на різні види відчуття: слухові, зорові, рухомоторні.

Оскільки лінгводидактична термінологія є засобом професійного спілкування, необхідно з'ясувати особливості породження і структуру професійного мовлення студентів-філологів. За Л. Щербою, під мовленнєвою діяльністю розуміємо процес активного, цілеспрямованого спілкування людини з іншими людьми. Теорію мовленнєвої діяльності розробляли Л.Виготський, І.Гальперін, М.Жинкін, І.Зимня, О.Леонтьєв, А.Лурія, І.Синиця та інші. Мовленнєва діяльність – важливий аспект лінгвістики, без якої не можна розглядати навчальний процес взагалі. Без володіння професійною лексикою студент не є готовим до будь-якого виду професійної мовленнєвої діяльності: він не здатний глибоко сприймати, розуміти професійно орієнтований текст, будувати власні висловлювання на професійну тематику, оскільки нерозуміння низки професійних понять і невміння їх назвати унеможливує професійну діяльність вчителя-філолога.

Відомо, що процес мовного професійного спілкування, під час якого формується культура професійного мовлення студентів-філологів, може здійснюватися за допомогою різних видів мовленнєвої діяльності: слухання, читання, говоріння, письма. Важливим є формування вмінь роботи із професійними термінами під час будь-якого виду мовленнєвої діяльності: вмінь сприймати й розуміти термін під час слухання і читання професійного тексту, правильно й доречно вживати його відповідно до лексичного значення, поповнювати свій професійний словник під час роботи із науковою і фаховою літературою тощо.

Отже, опрацювання літератури з психології і психолінгвістики, а також спостереження за навчальним процесом дозволили визначити психологічні засади професійного засвоєння студентами філологічних факультетів лінгводидактичної термінології, серед яких першорядну роль відіграють ступінь психічного розвитку особистості студента, інтелектуальних здібностей, наявність чіткої мотиваційної сфери. При цьому рівень володіння студентом лінгводидактичною термінологією – запорука й умова формування професійної компетенції, взаємозв'язку його як особистості в суспільстві та фахівця в професійній сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богоявленский Д, Менчинская Н. Психология усвоения знаний в школе. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь: Психологические исследования. – М.: Лабиринт, 1996. – 416с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374с.
4. Дубравська Д.М. Основи психології: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2001. – 280с.
5. Жинкин Н. Речь как проводник информации. – М.: Наука, 1982. – 160с.
6. Зимняя И.А. Психологические особенности восприятия лекции в аудитории. – М.: Знание, 1970. – 30с.
7. Зимняя И.А. Психологические особенности обучения говорению на иностранном языке. – М.: Знание, 1978. – 185с.
8. Зимняя И. Педагогическая психология: Учебник для вузов. Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2000. – 384с.
9. Костюк Г.С. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1988. – 304с.
10. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М.: Знание, 1979. – 95с.
11. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. – М.: Просвещение, 1969. – 214с.